

הרב הראל דביר

ישיבת תורת החיים

יד בנימין

בעניין הנ"ל

תגובה למאמריו של הרב מיכאל דייטש שליט"א

תיתי ליה לרב מיכאל דייטש שליט"א שעסק בסוגיית הערמה במכירת חמץ ולן בעומקה של הלכה, ואף זכיתי לדון עמו בעניינים אלו וליהנות מזיו תורתו. בשורות הבאות אבאר מדוע לענ"ד אין די במה שכתב בכדי ליישב את המכירה הנהוגה כיום, ומדוע עדיין קיימות מספר בעיות משמעותיות במכירה. דבריי מושתתים על שיטת מו"ר הרב שמואל טל שליט"א בספרו טל חיים (פסח, סי' ט-יא), והרוצה לעמוד על שורשם יפנה לשם וימצא את הדברים בהרחבה. אשתדל לציין במדויק למקורותיי בדברי מו"ר כדי להקל על המעיינים.

א.

הרב דייטש (האוצר טו עמ' קיג, וכן במאמרו שבגיליון הנוכחי) מסכים כי סיעת ראשונים לא מבוטלת^א אסרה לחזור על מכירת חמץ מדי שנה בקביעות, אך הוא נוקט שאחר שכבר התקבלה ההלכה להקל בזה, אין לחשוש לשיטה זו^ב.

לענ"ד בכגון דא, שרוב האחרונים לא הזכירו כלל את קיומה של דעה כזו ונראה שלא הכירוה, אין לבטל דעה זו, ובהחלט יש מקום לחשוש לה. לענ"ד יש קושי בהסבר הרב דייטש, שהאחרונים השמיטו דעה זו משום שלא חששו לה. אין

(א) רב עמרם גאון (גאוניקה ב, עמ' שלח), תלמיד הרמב"ן (פסחים ו, א ד"ה תני), מהר"ם חלאוה (פסחים ל, ב ד"ה עכו"ם), המאירי (פסחים ו, א ד"ה ובתוספתא), הריטב"א (פסחים כא, א ד"ה ומוכר), הנמו"י (פסחים ו, א ד"ה ואמר) והאהל מועד (שער הפסח ב, ט). וכן משמעות דברי הרשב"ש (סי' שלא), ויעוין עוד לקמן בדעת הרשב"ש בהערמות בכלל. רשימה זו נזכרה בטל חיים (עמ' רצב).

(ב) תגובת המחבר (הרב מיכאל דייטש): לא מדויק, אני נוקט שאף אם לא הייתה ידועה דעת שאר הראשונים בסוגיא זו מסתבר שאין לחוש לה להלכה, וכפי שביארתי טעמי במאמר, ועכ"פ אחר שנתבאר שמשמעות כל שאר הראשונים שלא הסכימו לתנאי זה זהו וודאי העיקר להלכה.

דרכם של האחרונים להשמיט דברי סיעה שלימה ולהימנע מדיון בה, בנימוק שמדובר בדעה שאינה מוסכמת להלכה, ובמיוחד אין זו דרכו של המשנ"ב והביאור הלכה. כמו כן, אין להשוות את המשנ"ב, שראה שניים או שלושה מהראשונים הללו לכל היותר, לבן דורנו, שרואה שבעה ראשונים שאוסרים לעשות מכירה מדי שנה.

הרב דייטש (בגיליון הנוכחי) מקשה על סיעת הראשונים הזו שלא מובן מה ההבדל בין מכירה חד פעמית למכירה קבועה. קושי זה קיים דווקא לשיטתו¹ שכבר במכירה חד פעמית יש הערמה, אך לשיטת מו"ר, שמכירה חד פעמית שהותרה בתוספת אינה הערמה, וכדלקמן, מובן היטב שחזרה קבועה עליה מהווה הערמה.

ב.

מו"ר (עמ' רצו ואילך) ביאר בדעת הרמב"ם (הל' ביכורים יא, ח) שמתנה על דעת להחזיר, דהיינו מתנה שניתנה ללא תנאי אך ברור למקנה ולקונה שהיא על מנת להחזיר, גרועה ממתנה על מנת להחזיר², ולכן למרות שמתנה על מנת להחזיר מועילה לפדיון הבן, כאשר האב נותן לכהן את דמי הפדיון ודעתו היא שהכהן יחזיר לו את הדמים, פוסק הרמב"ם שאין בנו פדוי. ובדעת התוס' (בכורות נא, ב ד"ה הלכך) ביאר מו"ר (עמ' רצז) שמתנה על דעת להחזיר דינה כמתנה על מנת להחזיר, שמועילה בעלמא (קידושין ו, ב) אך אינה מועילה בחמץ בפסח (הגמ"י הל' שבת ו, אות ב; שו"ע תמח, ג).

לפי זה יוצא שמכירת חמץ הנהוגה בזמננו, שהיא על דעת להחזיר, אינה עדיפה על מתנה על מנת להחזיר (לתוס'), ואולי היא אף גרועה ממנה (לרמב"ם). ואם מתנה על מנת להחזיר אינה מועילה בחמץ בפסח, צ"ע אם הערמה על דעת

ג). תגובת המחבר: שיטה זו נתבארה היטב במאמר, וכן היא ג"כ דעת האחרונים, וכפי שהובא שם מהב"י וערוה"ש להדיא, ומשאר הפוסקים מכללא [שלא הפריע להם מה שהיה ברור שדעתו להחזיר, ואף דנו על הנחת חותם (ואסרו חלקם רק משום שלא סמכא דעתו דגוי) או על מכירה בלא שטר המוכיח - כדי לוודאות שלא יוכל הגוי להחזיק בחמץ, ועוד, ולא הזכירו לפסול מטעם זה].

ד). ויעוין שם (עמ' שב-שג) בביאור סברת הדבר.

בדין הרגיל למכור חמיצו לנכרי בכל שנה

רנג

להחזיר תועיל. יצוין כי לעת עתה לא מצאתי באחרונים מי שהתייחס למכירת חמץ לאור דברי הרמב"ם בפדיון הבן^ע. וצ"ע.

הרב דייטש (בגיליון הנוכחי) כותב שהרמב"ם פסל דווקא נתינה במטרה שהכהן יחזיר^ו, ולא נתינה סתמית. האם מכירת החמץ של זמננו אינה במטרה שהגוי יחזיר?

ג.

בתוספתא נזכר היתר למכור חמץ לגוי לפני פסח ולחזור ולקנותו ממנו אחרי פסח. ראשונים רבים^ו גרסו בדברי התוספתא את המגבלה: 'ובלבד שלא יערים'. הרב דייטש (בשני מאמריו) נוקט שההבדל בין מכירה כשרה ובין הערמה הוא רק בלב האדם, ובאמת מותר למכור גם כשברור למוכר ולקונה שהמכירה לא תתממש והחמץ יישאר ברשות הישראל, וכל מה שנאסר הוא רק לחשוב בלב שמדובר בהפקדה בעלמא.

לענ"ד, יש קשיים גדולים בהבנה זו: ראשית, אם בפועל אין כל הבדל בין 'מכירה' ובין 'הפקדה בעלמא', ובכל מקרה החמץ אינו עומד ברשות הגוי אלא נשאר ברשות הישראל - מדוע חילוף השמות הזה יוצר הערמה? אם המעשה מותר - מה זה משנה כיצד קוראים לו? נראה שלשיטת הרב דייטש, ההבדל הוא

ה). תגובת המחבר: מכללי האמת לפרש את דברי הפוסקים כמשמעותם במקומם, ולא אחר פלפולים הנבנים מדימויי סוגיות, והא קמן שעד זמן הגר"ש טל שליט"א לא נמצא למי שהתעורר לחדש בדברי הרמב"ם חידושים מופלגים כאלו כמו שכתב שם, ודון מינה.

ו). תגובת המחבר: לא במטרה אלא בתנאי, שבזה הוא משייר את כח בעלותו. ידיעה בעלמא אינה נפק"מ, ופוק חזי שאע"פ שבגמ' מסופר על אב שידע את הרגלו של רב חנינא, ולכן לא נתן בלב שלם, לא הזכיר הרמב"ם אזהרה שלא יתן לכהן שיודע בו שרגיל להחזיר, אלא כיון שמקנה במתנה גמורה שרי [וגם בעניין התוס' כבר הערנו להרב המשיג שבאופן שיש איסור להעמיד תנאי בין הצדדים אמדינן דעתם שוודאי עשו כדין, ואע"פ שהעיסקה על דעת זה אי אפשר להם להגביל זאת בתנאי].

ז). בה"ג (מהד' מכון ירושלים עמ' קעז), שאילתות בחלק מהגרסאות (מהד' מירסקי, פרשת צו סי' צב), מעשה הגאונים (סי' כה), האו"ז (ב, רנו), הרשב"א (שו"ת א, ע), רבינו דוד (פסחים ו, ב ד"ה מיהו) ורבינו מנוח (הל' חמץ ומצה ד, ו), וכן תלמיד הרמב"ן והריטב"א והמאירי הנ"ל. גם רשימה זו נזכרה בטל חיים (שם), מלבד רבינו מנוח.

בהסכמה של הישראל לכך שאם הגוי ירצה, הוא יוכל לממש את המכירה. אולם מכיוון שהמכירה היום מתבצעת באופן שברור לחלוטין שהמכירה לא תתממש, ממילה ההסכמה היא לאפשרות שאינה קיימת במציאות, ולכאורה צ"ע מה שייך להסכים או לא להסכים לאפשרות שבוודאי לא תתקיים, והרי לאו בשופטני עסקינן. ולכאורה קשה לתת להסכמה תיאורטית כזו משמעות הלכתית. וצ"ע.

שנית, ההערמה המוזכרת בכל מקום בחז"ל ובראשונים היא במי שכביכול עושה מעשה היתר אך באמת מתכוון למעשה איסור. ואי איתא שמותר למכור חמץ כמקובל בזמננו, כבר אין צורך בהערמה, וכבר אין טעם להזהיר מפניה.

שלישית, הב"י (תמח, ג-ד) סבר שהמילים 'ובלבד שלא יערים' הן תוספת של בה"ג, ועל כך הקשה:

ואיני מבין דבריו, דהא שרי ליתנו לגוי במתנה ולחזור וללקחו אחר הפסח, ואין לך הערמה גדולה מזו, ואפילו הכי שריא מאחר שמוציאו מרשותו לגמרי. ואפשר דשלא יערים דקאמר, היינו לומר שלא ימכור לו ולא יתן לו על תנאי.

זאת בעוד שלפי דברי הרב דייטש, בהחלט יש הערמה גדולה מזו, והיא אסורה^(ח). וחזינן מדברי הב"י, שהמכירה שהותרה לשיטתו היא היא ההערמה המקסימלית, עד שאין ביכולתו לכלכל את דברי בה"ג האוסר הערמה, והוא מפרש באופן מחודש שהערמה היינו מכירה על תנאי, פירוש שיש בו קושי ולכאורה הוא אף אינו מתאים למהות הערמה שבכל מקום, שהיא פער בין המעשה ובין המחשבה, וכנ"ל (ע"פ טל חיים שם עמ' שמה-שמז). נמצא שדווקא הב"י, שמסייע לרב דייטש בהבנה העקרונית שהתוספתא התירה להערים, דווקא הוא מלמד שלפי הבנה זו אין כל אפשרות להטיל מגבלה בהערמה זו. וככל הדברים האלה יש לומר גם בדעת ערוה"ש (תמח, טו), שהבין שהתוספתא מתירה מכירה ש'אינה אלא הערמה בעלמא'.

(ח). תגובת המחבר: כבר ביארנו להרב המשיג שלשון הערמה משמש לשני מובנים, האחד כאשר האדם מערים ואינו מכין באמת למעשהו, והשני כאשר הוא מכין למעשהו אבל הוא מערים לקיים את הדין באופן שלא נתכוונו אליו. וההערמה הראשונה אינה הערמה גדולה יותר אלא סוג אחר של הערמה, ואינו מן העניין להזכירה. אבל להרב המשיג זה נראה דוחק.

בדין הרגיל למכור חמיצו לנכרי בכל שנה

רנה

רביעית, כאשר הר"ן (חי' פסחים כא, א ד"ה ר' יהודה) מבאר את שיטת בית שמאי, שאסרו מכירת חמץ לגוי בסמיכות לפסח, אף כשאין כל כוונה לקבל את החמץ בחזרה, מחשש להערמה - הוא נוקט לשון: "שמא יערים במכירתו כדי שיחזירנו לו לאחר הפסח".

מפורש יוצא מדבריו שעצם המציאות של מכירה לצורך קבלת החמץ בחזרה לאחר הפסח, היא הערמה. ואין הדבר תלוי בשאלה אם מגדירים זאת כמכירה או כפיקדון בעלמא. לשיטת הרב דייטש (במאמרו בגיליון זה) צריך לדחוק ולומר שבית הלל חולקים על בית שמאי לא רק בשאלת המכירה לגוי בסמיכות לפסח, אלא גם בהגדרה העקרונית של הערמה. והרי הדבר קשה בסברה, ואף מנוגד לכלל דאפושי פלוגתא לא מפשינן.

חמישית, לשון רבינו מנוח (שם) היא: "ולא יערים בזה כלל".

בדבריו קשה להעמיס שיש הערמה המותרת, שעליה אמר הב"י שאין הערמה גדולה ממנה, והערמה אסורה. נראה פשוט שלדעתו כל הערמה אסורה.

ד.

המקור לדברי השו"ע (שם) בעניין מכירת חמץ לגוי שבוודאות לא יממש את המכירה, הוא תשובה של תרומת הדשן (א, קכ). מו"ר (עמ' שלד-שמה) האריך להקשות על דברי תרוה"ד, ולהראות שהם מבוססים על דעה דחוייה להלכה המצריכה שהגט יהיה שייך ממזנית לבעל (עמ' שלז-שלט), ויש בהם לכאורה קשיים נוספים (עמ' שלט-שמה). לא מצאתי בדברי הרב דייטש התייחסות לקשיים אלו.

ה.

כאמור, מו"ר מבין בדעת הרמב"ם שמתנה על דעת להחזיר גרועה ממתנה על דעת להחזיר, וגריעות זו יוצרת ריעותא במתנה לא רק בחמץ אלא גם בעלמא. על כך הקשה הרב דייטש (בגיליון הקודם עמ' קה) ממקומות שונים בגמרא שרואים בהם שמתנה על דעת להחזיר מועילה.

האוצר ◆ גיליון ט"ז

אמנם, מו"ר עצמו כבר נתן דעתו על המקורות הללו^ט, ובין היתר חילק בין מתנות שיש להן ממשות וחלות, אלא שבסוף הן חוזרות לבעליהן הראשונים, ובין מתנה שאינה מתממשת כלל. בית אב לחילוק זה נמצא בתשובת הרשב"ש (סי' תסח), שאסר למי שלא הטביל את כליו קודם יו"ט להקנותם לגוי ו'לשאול' אותם ממנו, כדי להשתמש בהם ביו"ט בלי טבילה. ואף הביא כן בשם פסקי מסכת עבודה זרה לאחד הראשונים. הרשב"ש דוחה בנחרצות הנהגה זו, משום שהיא הערמה והגוי אינו מממש כלל את ה'מתנה' שהוא קיבל. הוא מוסיף ומחלק בין זה ובין מי שלא הניח עירוב תבשילין, שרשאי להקנות קמחו לשכנו והלה יבשל עבורו, שבזה השכן יכול לבשל לו מקמח אחר ולא להחזיר לו את קמחו (וגם עצם הבישול על ידי השכן דווקא מהווה מימוש של המתנה)^פ.

אוסף ואתיחס למקור שמו"ר לא התייחס אליו, והוא האמור בתוספתא (כתובות ה, א) שר' טרפון קידש שלוש מאות נשים בשנת בצורת כדי להאכילן בתרומה. אני מסכים עם הרב דייטש שהיה ברור לר' טרפון ולנשים שבסופו של דבר הן לא יישארו נשואות לו. אך יש חילוק גדול בין נידון זה לנידוננו: נשים אלו נאסרו על כל העולם, משעה שנתקדשו למשך כמה שבועות לפחות, ונאסרו עולמית להינשא לכהנים (אלא אם כן היה ר' טרפון נפטר לפני שהיה מגרשן), והן התחייבו בכיסוי הראש ובדינים נוספים שנוהגים באישה נשואה, ור' טרפון התחייב בכתובתן. לעומת זאת, במכירת חמץ הנהוגה בזמננו אין כל מימוש למכירה, מלבד עצם ההימנעות מביעור חמץ (ואולי גם הימנעות מביטולו, ואכמ"ל).

ו.

אחת הטענות המרכזיות לטובת המכירה היא היותה נהוגה בכל בית ישראל. לעומת זאת, יש לזכור כי בתקופת הראשונים כמעט ואין בידינו מקורות על מכירת חמץ בעין שברור שהגוי יחזירו אותו. המקורות העיקריים בעניין זה

ט). לגבי הקנאת מבכרת - עמ' שפג-שפה. הקנאת כסף פדיון מע"ש - עמ' שעד ואילך. הקנאת גט - עמ' שלה ואילך. מודר הנאה - עמ' שפו ואילך בכל הסימן.

פ). תגובת המחבר: דייקנו להרב המשיג מלשונו שלא משום שאין המכירה מתממשת אסר שם, אלא משום שמסתבר שלא התכוונו להקנות בלב שלם, ע"ש.

עוסקים במכירת כלים שקשה לנקותם היטב ועשוי להישאר בהם חמץ (וצוינו בדברי הרב דייטש בגיליון הנוכחי), אך מלבד זאת לא נהגו במכירת חמץ כפי שנהוג כיום, אלא ביערו וביטלו את חמצם, ורק בשלהי תקופת הראשונים מופיע אזכור למכירה קבועה של החמץ (בדברי מהר"ש ומהרי"ל, שהזכיר הרב דייטש בגיליון הנוכחי). ואם סברו שמכירה כמו זמננו מועילה בשופי, מדוע לא נהגו בה כפי שנוהגים בה כיום?

אף יהודי תימן לא נהגו במכירת חמץ כלל עד עלייתם לארץ, וכמוזכר בדברי הרב קאפח (בביאורו לרמב"ם הל' חמץ ומצה ב, אות ג; ובשו"ת טל יוסף סי' קעח). כל המקורות שאסף הרב דייטש (האוצר טו עמ' פז-פח) אינם מתארים את יהדות אסיא וצפון אפריקה, אלא רק את יהדות אירופה בארבע מאות השנים האחרונות. וכשהוא כותב 'כל הפוסקים הסכימו ונהגו' (שם עמ' קיג), הוא מתכוון רק לאחרונים ולא לראשונים. ניסוח שתוקן בדבריו שבגיליון הנוכחי.

ז.

מלבד זאת, אין זה ברור שהראשונים שכתבו לתת כלים לגוי אכן התכוונו להערמה, ויש הבדל ניכר בין דבריהם ובין נידוננו. דהנה, במחזור ויטרי (הל' פסח סי' יג) נאמר בשם ר"ת:

ועל דבר בית שאור שחימוצו קשה. ועריבות שיש בצק בסדקיהן. או (מפקידין) [מפקירין] אותן. או (נוהגין) [נותנין] אותם לגוי שכן במתנה. ואחר הפסח אנו לוקחין מהן.

הרי מבואר שנותנים לגוי בחינם, ואחרי פסח 'לוקחים' ממנו. משמעות לשון לקיחה בלשון חכמים היא קנייה בכסף (טל חיים שם עמ' שמח), ונראה שאליה מתכוון ר"ת. לפי זה אין כאן הערמה, ולא דמי כלל למנהג זמננו, שמוכרים לגוי ולא נותנים לו במתנה. כך נראה גם מלשון המרדכי (פסחים, תקצו) היא:

ואסור להשתמש באותן עריבות בפסח ואפילו להשהותה אי אפשר פן ישאר כזית במקום אחד והלכך טוב לגוררה היטב או לתתה לנכרי ולקנותה לאחר הפסח.

מלשונו נראה שלפני פסח נותנים לגוי בחינם, ואחרי פסח קונים ממנו. גם מדברי הסמ"ק (סי' רכב) נראה שנהגו לתת את הכלים במתנה לגוי:

ובתיבות שלשין בהן חמץ אפילו ניקרו אותן בטוב לגמרי אין נותנין לתוכן המצות חמות וצריך לתת מפה או סדין להפסיק ביניהם ובין העריבה, ונכון לטוחן בטיט או ליתנן לגוי.

וזו גם לשון השו"ע (תמב, יא): "וצריך ליתנן במתנה לאינו יהודי עד לאחר הפסח".

ח.

מו"ר (עמ' שנב-שנד) עמד על חילוק משמעותי בין המכירה שהייתה נהוגה בתחילת תקופת האחרונים לנהוג היום - בעבר היה החמץ נמסר פיזית לגוי, ואחר כך נמכר בחזרה. כיום החמץ אינו נמסר לגוי, ובמקרים רבים הגוי אפילו אינו יודע מה הוא קונה! לכאורה, על כגון דא יש לדון לפי מה שכתב הט"ז (תמח, ד):

ופשוט הוא שהחמץ יהיה מונח במקום שהעכו"ם יכול לכנוס שם מעצמו, כדמשמע לישנא דגמ' דעכו"ם עייל לדנפשיה. וכל שכן שלא יסגרנו במסגרת וישראל יחזיק המפתח בידו, או יניח חותמו עליו. וגם צריך שימכור לו בפירוש אותו החדר עם החמץ שבו, דאם לא כן הרי הוא בבתיכם. וכל שאינו עושה בדרך שזכרנו, הרי זה עובר בכל יראה ובכל ימצא, וחמצו לאחר הפסח אסור בהנאה.

האם ניתן להכשיר מכירת חמץ שנשאר בבית הישראל לדעת הט"ז? מדבריו נראה שהוצאת החמץ מרשות הישראל הכרחית כדי ליצוק משמעות למכירה¹⁰, ולכאורה צ"ע על המכירה שבזמננו לפי זה. גם לטענה זו לא מצאתי התייחסות בדברי הרב דייטש, ולהיפך: בגיליון הנוכחי הוא כותב שכל האחרונים הכשירו את המכירה הנהוגה כיום, ולא ברור לי כיצד הוא כולל עמהם את הט"ז. וצ"ע.

(יא). תגובת המחבר: מניין שטעמו הוא כדי ליצוק משמעות למכירה ולא משום שבלא זה לא סמכא דעת הגוי לקנות [כמדומני שכן משמע באחרונים, שבפמ"ג הוסיף על דבריו שלפי המכירה הנהוגה בזמננו וכו' ע"ש, ולא משמע שחולק על דעתו].

ועוד אעיר על מה שכתב הרב דייטש (בגיליון הנוכחי):

בזמן הראשונים שלא מכרו דברים מרובים חייבו הראשונים להוציאם מרשותו וליתנו ברשות הגוי וכו', אבל בזמן האחרונים שלא היה אפשר לעשות כן העמידו דבריהם על הדין, וכיון שאין המכירה נגרעת מחמת כן אין בכך איסור.

לענ"ד, קשה מאוד לומר שהראשונים חייבו לעשות דבר שאינו נדרש הלכתית, ואם יש מקום לטענה כזו, ניתן לעקור דינים רבים מספור שמבוארים בראשונים, ואין זו דרך פוסקי ההלכה. בנוסף, אין בזה הסבר לנוהג זמננו, שגם אנשים שאין להם דברים מרובים חותמים על מכירת חמץ בלי להוציא את החמץ מרשותם, ואפילו אנשים שלא משאירים כלל חמץ בביתם חותמים על מכירה, במקום לסמוך על הביטול כתקנת חכמים. ולכן, אף לו יהיבנא שבחנויות גדולות הדבר אינו אפשרי, סוף סוף בחנויות קטנות הוא אפשרי, וכל שכן שהוא אפשרי באנשים פרטיים, ולפחות בזה היה צריך לקיים את הוראת הראשונים, ש'חייבו להוציאם מרשותו' כדברי הרב דייטש^(ב).

ט.

לסיום, קשה שלא להבחין בפער העצום בין סעיפים שונים בהלכות פסח, שבהם רבים מדקדקים טובא אף על דברים שאין בהם נדנוד איסור, ובין מכירת חמץ, שבה יש צדדים ממשיים להחמיר ובכל זאת לא חוששים להם^(ג). וצ"ע.

(ב). תגובת המחבר: הקושי של כל האנשים הפרטיים להביא את חמצם לרשות הגוי שקנה את החמץ גדול מהקושי שהיה בזמנם להעביר כמה חביות יין לרשותו.

(ג). תגובת המחבר: בדר"כ מחמירים בדברים שהוזכרו בפוסקים כדבר שראוי להקפיד עליהם, אבל לערער על הבנת האחרונים בסוגיא ובדברי הראשונים בשאלות שאינם מוכרחות לגמרי היא הנהגה שאינה ראויה, וגבולותיה ותוצאותיה אינם משוערים, כידוע אצל אלו הדורכים בדרך זו.

תגובת הרב מיכאל דייטש

לאורך מאמר ביקורת זה השתדלתי להעיר במקום שהרב המשיג הביא את דברי שלא במדוייק או במקומות שהעיר על דברים שלא התייחסתי אליהם [בפירוש או במרומז] במאמר, שאר ההערות אינם קושיות אלא הצגת שיקול דעתו של הרב המשיג כנגד שיקול הדעת שנתפרשה היטב במאמר, בהגיונה, בפשטותה, ובהוכחותיה, ואין טעם לכפול את הדברים^א.

יסוד ובסיס הויכוח בינינו הוא ההבנה המוקדמת של המערערים, שלא שייך להחיל חלות מכירה בלא שתהיה לזה התייחסות ממשית [מעבר להקנאה עצמה ודינים החלים מחמת כן]^ב, ועקב כך הם מפרשים שדעת הראשונים האוסרים מכירה בכל שנה היא מטעם זה, ואת הראשונים שאינם מפרשים להדיא הם מנסים בכח הפלפול לפרש כן בדעתם, ואת הראשונים שכתבו להדיא שלא כדבריהם הם מעמידים בקושיות ודוחק. וכן לגבי שאר ההקנאות הדומות לזה שמצינו לגבי נידונים רבים בהלכה [כהקנאת בגד, מבכרת, אוכל למי ששכח לערב וכו'] הם מפרשים בדחוקים שונים, לומר שיש מימוש כל שהוא למכירה, ולדעתם אם עושים את ההקנאה בלא מימוש כל שהוא אין תוקף למכירה [ודלא כהנהגת העולם בכל זה].

א. מי שבכל זאת מעוניין בתשובה פרטית יכול לשלוח לכתובת הדוא"ל המופיע בסוף הגיליון, ובל"ג אשתדל להשיבו.

ב. הרב יצחק ברנד בעמח"ס ביום הראשון תשביתו - פירסם את דבריו ברבים קודם שבכלל ידע משיטת רב עמרם גאון, אלא שס"ל מדעתו שכל מה שהכשירו האחרונים בעניין מכירת חמץ אינו נכון, כיון שלדעתו אין גמ"ד לקניין. וכן הרב המשיג כתב לי שעיקר דעתו היא מסברא זו, שמכירה שאין לה ביטוי ממשי בפועל אינה חלה, ודברי הראשונים הם כסיוע וחזוק לזה. ותמיהני מניין ברור להם אומדנא זו, שא"א לאדם לגמור דעתו לקניין כדי להציל או לפטור מדין שיחול - אף בלא נפק"מ נוספת, ובפרט אחר שמשמעות כל כך הרבה מקומות לא כן, ועד מתי יעסקו בהסברים מקומיים עוד ועוד במקום לפקפק על עיקר דעתם.

[והואיל והזכרנו את הרב הנ"ל, נוסף שאחר פירסום דבריו כתב לו ת"ח אחד מכתב ארוך ובהם חולק על דבריו, וככל מה שהארכנו לבאר במאמר נוכחי זה, והרב הנ"ל הגיב על דבריו בשתי תשובות עיקריות, א. רב עמרם גאון היה גדול מכל המתירים [ע"ש] וממילא יש לבטל דעתם כנגדו, וכמובן שבוזה שיקול הדעת הפשוט מורה לא כן. ב. במכירה הנהוגה היום פשוט שאין הגוי גמ"ד לשלם וממילא המכירה בטלה. ודנתי לפניו כמה פעמים למה שלא תחול המכירה, כיון ששני הצדדים יודעים מכך ועל דעת זה עושים את ההקנאה, ולא עלה בידי להבין דעתו].

אולם אחר העיון התברר לענ"ד שההיפך הוא הנכון, ולא מבעיא שפשטות הבנת כל הראשונים שסתמו [וכ"ש אלו שפירשו] שלא כדעתם, אלא גם הראשונים שאסרו למכור מידי שנה מסתבר יותר לפרשם שהוא מתנאי פרטי במכירת חמץ שאסרו להערים ולא משום שהמכירה לא חלה [וכמש"כ במאמר], ולגבי שאר קושיותיהם והוכחותיהם בפשט הרמב"ם וב'קושיות' על המתירים אכן לא התייחסנו במאמר משום שלא היה נראה צורך לזה.

עיקר תכלית לימודי עניין זה הוא לברר אם אכן כדבריהם שפשטות הסוגיא מורה כפירושם בדעת הראשונים, ומה שכל האחרונים פירשו לא כן הוא משום שלא היה לפניהם את שיטת רב עמרם גאון, ומתוך כך הוצרכו לדחוק בפשט הסוגיות [ואכן הם 'טעו' בשיקול הדעת, ולעולם לא שייך להקנות כשאין למכירה תוקף ממשי], או שמא פשטות הסוגיות והראשונים הידועים והמפורשים היא כדעתם, וכן פירשו רבים במשך הדורות בראשונים ובאחרונים^(ג), וכן הוא העיקר להלכה בלא ספק.

(ג). אף אם לגבי חמץ גמור לא נזקקו לזה בדר"כ עד זמן האחרונים, דמ"מ למדנו את דעתם בפירוש הדין.